

Marsikateri skrbni in ljubeči materi, marsikateremu slabemu očetu vender bi kar počilo srce, ako bi moral le enkrat žalo besedo reči otrokom. Toda pomislimo le, da tudi otrokom ne počí srce, ako nas tolikokrat z namenom razžalijo, da jih dostikrat čisto malo briga, ako se hudujemo nad njimi. In stariši naj bi le gladili nežnost otroško! A mnogi očetje in matere so užé taki, da si pusté prej izpuliti vsé lase z glave, preden skrivé en las svojemu otroku.

In ni jih malo takih očetov in mater. Ali otrok ne ostane vedno v njih varstvu. To je ravno njegova sreča ali tudi nesreča. Dobro je, da imajo učitelji v ljudski šoli, v katero mora vstopiti, užé vsa druga načela. Užé učitelj, kateremu sicer velí postava, da ima biti jako ljudomil i. t. d., — užé učitelj si ne pustí ruvati las z glave. Pač si marsikatero razvajeno dete ne more razjasniti tega. Ali to je dobro. Učitelj je takemu otroku res prvi vodnik in pripravljalec za življenje. In s časom se privadi otrok na njega. Slednjič ga spoštuje, in sicer spoštuje mnogo bolj, nego svoje stariše. Naj rekó človekoljubi in vsi enaki pedagogiči kar hočejo, nekaj strahú mora imeti vender le otrok pred onim, kogar uboga. Z golo ljubeznijo ne bodeš si pridobil nikdar pokorščine.

Rad bi navedel tù nekatere vzglede iz svoje lastne izkušnje; a rekel bi mi morda kdo, da se hvalim. Tedaj raje molčim.

Ali kar sem omenil o učitelju, to vender ne veljá tudi o učiteljici. Ravno to je nesreča premnogih otrok, da pridejo v roke neizkušenim učiteljicam. Za Boga, kaj naj začénja slabotna ženska s sto ali še več učenci! Z malimi je dostikrat prelubeznjiva, — in to je naopačno; in s starejimi si največ ne zna pomagati drugače, kot da je tudi mehka z njimi. In to je vender še bolje, nego če je huda.

Nekatere ženske so rade preširne in celó predrzne, ter mnogo tirjajo od moškega spola.

In kaj sledí iz tega? — Ne prizanašajmo svojim hčeram, ako so se pregrešile kdaj zoper naša povelja; ne laskajmo se jim, ne dajajmo jim potuhe in nikake prednosti pred dečki. Ne dajajmo jim tudi priložnosti, da se cenijo za kaj višega, za kaj izbornjšega, nego so v resnici. Obnašajmo se vedno tako, da bodemo v njenih očéh stali visoko nad njo, bodimo ji vzgled vsemu dobremu, bodimo resni, bodimo strogi z njo ako je treba; bodimo tudi prijazni, a nikdar premehki, in ne bode nam treba tolikokrat ponavljati zapovedi: „Spoštuj očeta in mater, da bodeš dolgo živel, in ti bode dobro na zemlji!“

(Dalje prihodnjič.)

Kranjske šole in Habsburžani, njihovi pospeševalci.*)

Za občo ljudsko naobraženost neprecenljivi vpliv šol prikazovati se je jel še le tedaj, ko je potegnila država ves javni pouk v svoje področje. Zgodilo pak se je v Avstriji to še le proti koncu minulega stoletja; dotlej smatralo so se šole zavodi, kateri niso državi do malega nič na mari; samostani, grajščaki, okraji itd., urejajo naj si jih, kakor in kadar se jim zljubi, ter jih vzdržujejo sami. Vsled tega so bile šole pač skoraj zasebni zavodi, in največkrat cerkvene služabnice, ker tudi po protestantih osnovane šole bile so v prvej vrsti namenjene v podporo protestantovske cerkve.

Gledé šol zaostala ni Kranjska za družimi pokrajinami slovanskimi. Da si tudi so srednjeveška poročila o njih jako skromna, vender je nedvomno, da so kranjski stanovi radi in vselej žrtvovali se za šole. Že za Rudolfa I. imela je Ljubljana šolo, a ne vé se nič natančnejega o nji; poznan nam je le jeden njenih učiteljev, *Jakobus scholasticus*

*) Ta zanimljivi sestavek ponatisnemo iz „Letnega poročila višje realke v Ljubljani za 1883. l.“. Uredn.

Laibacensis.¹ Da so imeli kranjski samostani dobro urejene šole, je skoro nedvomljivo, da si tudi se dà to dokazati le o loški šoli, kjer pak je tudi samo učiteljevo ime poznano: *Volfinus scholasticus*. Mej kranjskimi mesti odlikoval se je v srednjem veku važni Kamnik s svojo šolo. L. 1395. dal je kamniški župnik „*Otto der Stüppel*“ kamniški cerkvi v dar „vrt pri šoli učitelju v užitek“.² Jednako častno mesto mej kranjskimi kraji zavzema Ribnica. Ondotna šola imela je več razredov; Burkhard Zengg, župan v Memingu na Švabskem, obiskoval je okoli l. 1407. to ribniško šolo v svojih mladih dneh celih sedem let.³

Ljubljanska šola pri Šenkavcih se je tekom časa zaradi zanikrnosti in mlačnosti meščanov in šenkavških župnikov opustila. Vsled prošnje župnika šenpeterskega Haugenreutterja in mestnega sveta dovolil je vojvoda Ernst Železni l. 1418., naj se stara, opuščena šola zopet otvori ter se zanjo sezida novo poslopje. Mimo branja in pisanja učilo se je v njej tudi cerkveno petje.⁴ Napredovalo se je tako dobro in vpisovalo se je vanjo toliko dijakov, da je primanjkovalo prostora in je mestni zbor prosil l. 1534. ljubljanskega škofa, naj prepusti v svoji palači jedno sobo za šolo.⁵ Kranjski stanovi obračali so šolam vso svojo pozornost ter osnovali po vsej deželi obilo začetnih (partikularnih) šol, ki pak so jele v prvem stoletju novega veka propadati in se opuščati. Cesarju Ferdinandu I. je bilo mnogo do tega, da se ta mlačnost zapreči, in l. 1551. povdarjali so njegovi uradniki v kranjskem deželnem zboru veliko pomanjkanje duhovnov zaradi opuščenja nižjih šol ter zahtevali, naj se osnujejo po vsej deželi. Ker pak bi bili stroški za deželo preveliki, obrnili so se do poslancev mest in trgov, naj tudi oni pripomorejo k temu. Zanimivo je, da se je vlada sama ponudila za sestavo pripravne knjige, da bi bil pouk povsod enakoličen in bi se mladina z nepotrebnimi ali celó sumljivimi knjigami ne preveč obteževala. Višjih šol v deželi takrat še ni bilo, ker so hodili celo bogoslovci na Dunaj ali pak še rajši na inozemska vseučilišča. Da se zlasti to poslednje zabrani, osnoval je Ferdinand I. na Dunaji poseben kolegij ter obljubil, dijake po vsej moči podpirati. Zahteval je, naj pošlje Kranjska vsako leto po 50 — 60 štipendijatov, po 15 let starih, na Dunaj, kjer naj se uče bogoslovja pet let, stroški pak naj bi se jemali iz cerkvenih dohodkov, kar jih preostaja čez vzdrževanje farnih in partikularnih šol.⁶

Tako zgodaj uže potegnili so se avstrijski knezi za kranjsko šolstvo, toda kranjski stanovi jih pri tem niso marali podpirati. Duhovščina je odgovorila, da stori za šole uže sedaj vse, kolikor ji je mogoče, ter da pošilja uže štipendijate na Dunaj. Jednako se je glasil odgovor mest in trgov, in tudi druga gospoda po deželi ni imela novcev za šole, kakor jih je želel cesar Ferdinand I.

Uzrok tega zanikanja pa ni tičal v denarnih zadregah, ampak drugej. Nova protestantovska vera razširila se je namreč dotlej že po vsej deželi. Zastonj jo je potiskal Ferdinand I. vun. Ko pak se ji ni mogel več ustavljati in je moral dovoliti osnovo nove latinske protestantovske šole v Ljubljani, bilo je tekoj novcev zanjo dovolj. Otvorila se je vsled Trubarjevega prizadevanja l. 1563. pod vodstvom Leonharda Budine, učitelja latinščine na prejšnji katoliški šoli. Ker pak je bil mož slaboten, šel je l. 1566. v pokoj († 1573.) in sledil mu je Bohorič do l. 1582. A tudi ta se je postaral in poklical se je iz Tübinga v Virtembergu bistroumni pisatelj in poet Nikodem Frischlin. A ta nemirni, z vsem svetom prepirajoči se učenjak ostal je le dve leti na Kranjskem. Naslednik njegov v ravnateljstvu je bil Jakob Prentelius.

¹ Mittheil. des hist. Ver. für Krain. 1863, 34.

² Mittheil. 1864, 94.

³ Ibid.

⁴ Klun, Diplom. Carn. Mittheil. 1855, 24.

⁵ Dimitz, Gesch. Krains II. 302.

⁶ Mittheil. 1867, 44 in 45.

Protestantovska latinska šola imela je v početku 4 razrede; prvi razpadal je v 3 dekurije. Frischlin preustroji jo je v pet razredov. Zaradi pomanjkanja prostora se ne moremo spuščati v natančnejši njeni popis ter omenimo le najvažnejše njene strani. (Dalje prihodnjič.)

Knjiga Slovénka

v
dobah XVI. XVII veka.

Razun teh bolj znamenitih knjig je spisal Matija Kastelec (Matthias Castellez) po Valvasorju še: 4. Breve Exercitium matutinum et vespertinum. Labaci 1682. — 5. Kratki Zapopadek potrebnih catoliskih naukou. V' Lublani 1685. — 6. Praxis Cathechistica, Tu je, Nauk Christianski. V Lublani 1686. Typ. Mayranis. in 8. — To dvoje je menda le iz prejšnjih tiskano bilo tudi posebej, kakor na pr.: 7. Nebu na zemli po Božji volji. Lab. 1686. 8. — 8. Mesc Božje lubezne . . recusum ex: Nebeški Zyl. Lab. typ. Egerianis 1768. 12. (Bibl. Carniol. 12. — Šaf. 134).

Diese hiernächst benamfte feynß zwar auch allbereit von ihm schriftlich, aber annoch nicht Druckerisch verfaßt, sollen doch gleichwol ehestens unter die Presse gegeben werden, nemlich:

9. Simplex Translatio Sacrorum Bibliorum Veteris et Novi Testamenti, secundum articulos, in tribus Tomis. — „Ubi lateat: vel num perierit, nusquam potui pervestigare“ (P. Marc. Bibl. Carniol. 13). — 10. Thomas de Kempis Carniolicus de Imitatione Christi. — „Libri IV. in Carniolicum versi, quos aliquid emendatos sub suo nomine edidit P. Hippolytus Neostadiensis Capucinus“ (Bibl. Carn.): „Buquice od slejda inu navuka Christusa našiga izveličerja, . . . Thomaža à Kempis . . . sedej prvič z' nemškiga na Slovénski Crainski jezik prestavlene . . . skuz mujo . . . P. Hippolitusa z' Noviga Mesta na svetlobo dane. V' Lublani 1719. 12. 672“ (Šafařík str. 132). — 11. Spegel te Čistosti. — 12. Viridarium Exemplorum, in quo numerantur Septingenta Exempla, accomodata pro Concionatoribus. — 13. Dictionarium Latino-Carniolicum. — „Meo tempore PP. Capucini Labacenses Dictionarium latino-germanico-Carniolicum typis praeeparabant: sed — sors crisi novis Labacensibus adversus primum folium procusum, 22. Junii 1776, adjecta absteriti ab opere coepto primas manus retraxerunt“ (Bibl. Carn. 13. — Šafařík. Slow. str. 65. — Zvon 1881 str. 777). — 14. Špiegel duhouni, od Začetka inu konca Človeškiga Živenia, aus d. Ital. Büchl. „Specchio Spirituale del principio e fine della vita umana (Gesprächs-Weise . . Valvasor VI. 360; Šafařík. Slow. 131 — 2).

Primeri iz sv. pisma, ktereга dva zvezka (II. VI) hrani Matica Slovénka, po rokopisu Kastelčevem p.: „Kaku ti pak vidiš eno troho v' tvojga brata očessu, inu bruna, kir je v' tvojim očessi, ne premisliš? Ali kaku moreš ti h' tvojmu bratu reči: derži brat, jest hočem tó troho iz tvojga oka vzeti: inu ti tega bruna, kir je v' tvojim očessi ne vidiš? Hinavic, izpravi poprei tu brunu iz tvojga oká: inu potle gledai, de izpraviš to troho iz tvojga brata očessa“. Luk. VI, 41. 42.

„..Ura je tukai de se my od sná obudimo. Zakai naše izveličanie je zdai bliže, kakor tadaí, kir smo verovali. Nuč je minila, dan pak se je perbližal: zatú odverzimo délla te temmè, inu oblécimo orožje te luči. Hodimo poštenu kakor po duevi: nikár v' požrešnosti, inu v' pyanosti, nikár v' postilah, inu v' nečistosti, nikár v' zuparstvah, inu v' kujaniu, ali v' nidi: temuč oblécite Gospuda Jezusa Christusa, inu ne sturite letu, po katerim tu messú žely v' svoyh luštih“. Rim. XIII, 11—14.